

Ks. ARKADIUSZ JASIEWICZ

Wyższe Seminarium Duchowne

Przemysł

ŚWIĘTY MAREK MNICH, *O PRAWIE DUCHOWYM* (*DE LEGE SPIRITUALI. SOURCES CHRÉTIENNES 445, S. 75-129*)

MARK THE MONK, *ON THE SPIRITUAL LAW*
(*DE LEGE SPIRITUALI. SOURCES CHRÉTIENNES 445, S. 75-129*)

ABSTRACT

Ten krótki przełożony traktat *O Prawie duchowym* pozwala sięgnąć choć w małym stopniu do nauczania św. Marka Mnicha, jednego z najbardziej popularnych wczesnochrześcijańskich autorów ascetycznych. W słynnym zbiorze najważniejszych tekstów ascetycznych Wschodu – *Filokalii* – znajdują się trzy jego dzieła: *O Prawie duchowym*; *O tych, którzy sądzą, że z uczynków będą usprawiedliwieni* i *List do mnicha Michała*. W tłumaczonym dziele *O Prawie duchowym* nasz Autor zaznacza bardzo mocno, że chrześcijańska wolność nie oznacza bez troski i swawoli, ale jest posłuszeństwem Chrystusowemu „prawu wolności”. Celem tego przekładu jest udostępnienie szerszemu gronu czytelników korzystanie z tak bogatej spuścizny monastycznej św. Marka Mnicha.

The brief work here translated is the most known legacy of St Mark the Monk. Mark is known to the modern reader, if he is known at all, as the author of three works found in St Nikodimos the Hagiorite's *Philokalia*: “Letter to the Monk Nicholas”, “On the Spiritual Law” and “On Those Who Think They are Justified by Their Works”. In “Spiritual Law” Mark insists that Christian freedom necessarily means, not lawlessness, but obedience to Christ's “law of liberty”. The aim of this translation is therefore to make Mark's complete work accessible in Polish.

Wstęp

Święty Marek Mnich należy do jednych z najbardziej popularnych wczesnochrześcijańskich autorów ascetycznych. Pozostawił po sobie zarówno dzieła duchowe, jak i teologiczne¹. Marek znany jest wprawdzie jako „Eremita” – choćby w edycjach jego pism od XVI wieku, w manuskryptach jednak nazywa się go Markiem „Mnichem”; dlatego też tę drugą formę przyjmuje się za poprawniejszą.

¹ Wśród traktatów św. Marka Mnicha możemy wyróżnić 11 pism: *De lege spirituali*; *De his qui putant se ex operibus iustificari*; *De paenitentia*; *De baptismo*; *Ad Nicolaum praecepta animae salutaria*; *De temperantia*; *Disputatio cum quodam caudidico*; *Consultatio intellectus cum sua ipsius anima*; *De ieiunio*; *De Melchisedech*; *Adversus Nestorianus*.

O jego życiu nie wiadomo nic pewnego. Identyfikuje się go z Markiem, który był przełożonym klasztoru w Ancyrze w Azji Mniejszej w pierwszej połowie V wieku, później zaś eremita na Pustyni Judzkiej. W zbiorze najważniejszych tekstów ascetycznych Wschodu, *Filokalii*, znajdują się trzy jego dzieła: *O Prawie duchowym*; *O tych, którzy sądzą, że z uczynków będą usprawiedliwieni* i *List do mnicha Michała*.

W tłumaczonym niżej dziele *O Prawie duchowym* nasz Autor zaznacza bardzo mocno, że chrześcijańska wolność nie oznacza beztroski i swowoli, ale stanowi posłuszeństwo Chrystusowemu „prawu wolności” (Rz 7, 14). Przekazuje Marek, iż „Prawo wolności naucza całej prawdy” (*O Prawie duchowym* 29). W ślad za Świętym Pawłem Marek głosi, że królestwo niebieskie to dar, a nie nagroda za uczynki. Źródłem wszelkiego dobra jest Bóg i najważniejsza jest więź z Nim. „Prawo wolności – poucza nasz Autor – zdobywamy dzięki prawdziwej wiedzy oraz wypełnianiu przykazań, a także przez napełnianie się łaską pochodzącą od naszego Pana Jezusa Chrystusa” (30). Konieczne staje się zatem zachowywanie przykazań, spełnianie dobrych czynów i asceza. Chociaż nie wystarczają one do wypełniania prawa, są źródłem pokory, wiodącej do miłosierdzia Pana. Wreszcie istotne jest to, co należy do sfery ducha i co stanowi „prawo duchowe”: wiara, nadzieja, cierpliwość, czyste sumienie, modlitwa². „Zawilej sytuacji – wyjaśnia Marek – nie próbuj rozwiązać, upierając się przy swoim, lecz za pomocą tego, o czym poucza prawo duchowe: cierpliwością, modlitwą i wytrwałą nadzieją” (10). Dodaje również, że doskonałość nie polega tylko na praktykowaniu cnót, ale „ukryta jest w Krzyżu Chrystusa” (29) – stąd tak wielką rolę w nauce duchowej Autora odgrywa pokora (81, 127). To ona prowadzi Mnicha do prawdy o sobie (73, 129, 152) i do uwolnienia się od myśli pochodzących od Złego (91, 161-64, 178, 186). Dodatkowo u Marka pojawiają się też tradycyjne tematy duchowości monastycznej: pamięć o Bogu (21-23, 56-57), walka z myślami (91-114), modlitwa pozbawiona rozproszeń (19-20), identyfikowana praktycznie z miłością Boga.

Duchowe nauki Marka Mnicha bardzo mocno zakorzenione są w Piśmie Świętym, a ich centrum stanowi Chrystusowe „prawo wolności”. To dlatego tak usilnie zachęca on swoich czytelników, aby słowo Boże wprowadzać w życie chrześcijańskie: „Kiedy czytasz słowa Pisma Świętego, objaśniaj je swymi czynami; nie rozprawiaj o nich dumnie, tworząc same pojęcia” (87).

Jak widzimy, nauka płynąca z dzieła Marka *O Prawie duchowym* jest bardzo czytelna i zarazem aktualna. Nie dziwi więc fakt, że Marek Mnich cieszył się popularnością w późniejszym czasie. Cytują go: Jan Klimak, Hezychiusz, Focjusz i Paweł Evergetinos, Symeon Nowy Teolog i Grzegorz z Synaju oraz Paisjusz Wielickowski. W kolejnych wiekach na Zachodzie jego pisma zgłębiali protestanci, chętnie czytano je także w nowicjatch jezuickich. Celem tego przekładu jest udostępnienie szerszemu gronu czytelników korzystanie z tak bogatej spuścizny monastycznej Świętego Marka Mnicha.

² J. Naumowicz, *Św. Marek Eremita – wstęp*, w: *Filokalia – teksty o modlitwie serca*, tłum. i oprac. J. Naumowicz, Kraków 2002, s. 113.

Wydania tekstów

Marc le Moine, *Traités I*, ed. G. de Durand, Sources Chrétiennes 445, Paris 1999 oraz *Traités II*, ed. tenże, SCh 455, Paris 2000.

CPG 6090-6102: *Versio syriaca* [A. Baumstark, *Geschichte*, 91 – O. Hesse, *Markus Eremita in der syrischen Literatur*, ZDMG, Suppl. I (1969), 452]; *Versio georgica* [G. Garitte, *Catalogue*, 108 – 109, VII, 2]; *Versio arabicae* [I. A. Khalifé, *Le traductions arabes de Marc L'Eremita*, in *Mélanges de l'Université de S. Joseph (Beyrouth)* 28 (1949-50), 139-163].

J. Cozza-Luzzi, B. Marci *m onachi tractatus dogmaticus de Incarnatione Dominica*, Nova Patrum Bibliotheca, t. X (A. Mai), Vatican 1905, s. 195-252.

A. Galland, *Sancti Marci Eremitae opuscula quae exstant omnia, accesserunt eiusdem sancti patris sermons duo de ieiunio et de Melchisedech: Romae haud ita pridem evulgati cura et studio Bathassaris Mariae Remondini...*, Veterum Patrum Bibliotheca, t. VIII, Venise 1772, s. 3-103 (wyd. w PG 65, 893-1140).

A. Papadopoulos-Kerameus, *Analekta Hierosolymitikès Stachyologias I*, St-Petersbourg 1891, s. 89-113; przedruk z oprac. J. Kunze, *Marcus Eremita: Ein neuer Zeuge für das altkirchliche Taufbekenntnis*, Leipzig 1895, 6-30.

Przekłady w językach europejskich

Niemiecki

Markus Eremita, *Asketische und dogmatische Schriften*, eingeleitet, übersetzt und mit Anmerkungen versehen von O. Hesse, Bibliothek der griechischen Literatur, Bd'19, Stuttgart 1985.

Francuski

Marc le Moine, *Traités spirituels et théologiques*. Introduction par Mgr K. Ware, Traduction, notes et index par C.-A. Zirnheid, *Spiritualité Orientale* 41, Bégrolles-en-Mauges, 1985.

Angielski

Mark the Monk, *Counsels on the Spiritual Life*, vol. 1-2, trans. T. Vivian, A. Casiday, New York 2009.

Polski

Marek Eremita, *O Prawie duchowym (fragmenty)*, w: *Filokalia. Teksty o modlitwie serca*, tłum. J. Naumowicz, BOK 18, Kraków 2002, 114-118.

Bibliografia

Gribomont J., *Marc le Moine*, Dictionnaire de Spiritualité, 10 (1977), kol. 274-283.

Chadwick H., *The Identity and Date of Mark the Monk*, Eastern Churches Review 4 (1972), s. 125-130.

Durand G., *Études sur Marc le Moine*, III: *Marc et les controverses occidentales*, Bulletin de Littérature Ecclésiastique 87 (1986), s. 163-188.

Hesse O., *Markus Eremita und seine Schrift "De Melchisedech"*, Oriens Christianus 51 (1967), s. 72-77.

Kunze J., *Marcus Eremita: Ein neuer Zeuge für das altkirchliche Taufbekenntnis*, Leipzig 1895.

Plested M., *The Macarian Legacy: The Place of Macarius-Symeon In the Eastern Christian Tradition*, Oxford 2004.

Ware K., *The Sacrament of Baptism and the Ascetic Life in the Teaching of Mark the Monk*, Studia Patristica 10 (1970), s. 441-452.

Przekład³

Dlatego że często pytaliście, co Apostoł miał na myśli, kiedy mówił, iż „prawo jest duchowe” oraz jaki rodzaj wiedzy i działania charakteryzuje tych, którzy przestrzegają tego prawa, postaramy się – na ile to jest możliwe – to wyjaśnić.

Dobro⁴

1. Wiemy najpierw, że Bóg jest sprawcą, pośrednikiem i celem każdego dobra⁵. Nie można bowiem czynić dobra lub wierzyć inaczej, jak tylko w Chrystusie Jezusie i w Duchu Świętym.

2. Wszelkie dobro jest dane od Boga i ktokolwiek wierzy w nie, nie straci go. Mocna wiara to „wieża warowna” (Ps 61, 4) i Chrystus staje się wszystkim dla tego, kto wierzy.

3. Wszelkie twoje zamierzenia rozpoczynaj z Tym, który jest sprawcą wszelkiego dobra, tak by twe plany realizowały się zgodnie z wolą Bożą.

Pokora

4. Człowiek pokorny i zaangażowany w pracę duchową, czytając Słowo Boże będzie starał się kierować je do siebie, a nie do kogoś innego.

5. Wołaj do Pana, aby otworzył oczy twego serca, a może dostrzeżesz wartość modlitwy i czytania.

³ Źródło: G.-M. de Durand, *Marc le Moine*, Traités 1, Paris 1999, s. 74-128 (Sources Chrétiennes 445). Traktat jest komentarzem, chociaż niezupełnie spójnym i wyczerpującym, do słów św. Pawła: „Wiemy przecież, że Prawo jest duchowe, a ja cielesny, zaprzędany w niewolę grzechu” (Rz 7, 14).

⁴ Śródtytuły zostały dodane przez tłumacza.

⁵ Formułę Marka zaczerpnięto z dzieła: Platon, *Prawa*, księga 4, 715, tłum. M. Maykowska, Warszawa 1997, s. 147. Fragment ten cytuje także Euzebiusz.

6. Jeśli ktoś posiada jakiś dar duchowy i współczuje tym, którzy go nie mają, to zachowa go ze względu na współczucie. Jednak gdy zacznie chwalić się nim, to straci go, poddawszy się pokusom chępliwości.

7. Pokornego człowieka usta mówią prawdę; a kto kłamie jest podobny do sługi, który uderzył Pana w twarz (J 18, 22).

8. Nie może być uczniem ten, kto siebie chwali, gdyż w ten sposób uczy się pychy zamiast pokory.

9. Nie pozwalaj swemu sercu chępić się z powodu rozumienia Pism, ażeby twój umysł nie stał się ofiarą ducha bluźnierstwa⁶.

Modlitwa

10. Zawiłej sytuacji nie próbuj rozwiązać, upierając się przy swoim, lecz za pomocą tego, o czym poucza prawo duchowe: cierpliwością, modlitwą i wytrwałą nadzieją.

11. Niewidomym, który krzyczy i woła: „Synu Dawida, zmiłuj się nade mną!” (Łk 18, 38), jest ten, co modli się w sposób cielesny⁷ i nie doszedł jeszcze do poznania duchowego. Gdy jednak ów niewidomy odzyskał wzrok i ujrzał Pana, wówczas oddał Mu cześć, wyznając, że jest On nie tylko synem Dawida, ale Synem Bożym (J 9, 38).

12. Nie bądź chępliwy z powodu wylewanych łez na modlitwie, bowiem, kiedy Chrystus dotknie twoich oczu, otrzymasz duchowe widzenie.

13. Człowiek, naśladowując niewidomego, porzuca swój płaszcz, przychodzi do Pana i idzie za Nim, stając się głosicielem doskonałej nauki (Mk 10, 50).

Serce

14. Gromadzenie zła w myślach czyni serce bezwstydnym, ale wytępienie zła przez samodyscyplinę i nadzieję czyni je skruszonym.

15. Jedyna droga do skruszenia serca prowadzi przez pokutę, zaś jakakolwiek inna droga jest niewłaściwa i powoduje zranienia.

16. Czuwanie, modlitwa i cierpliwa wytrwałość przynoszą skrucę, która nie rani, ale jest pożytkiem dla serca; pod warunkiem, że nie przekroczymy właściwej miary w stosowaniu tych praktyk ascetycznych. Kto bowiem je stosuje wytrwale i w innych znajdzie pomoc, a kto zaś jest beczynny i nierozumny, będzie cierpiał ból nie do zniesienia, kiedy opuści go życie.

17. Serce skłonne do przyjemności jest więzieniem i łańcuchem dla duszy w chwili odejścia, zaś ochotne do wysiłku jest otwartą bramą⁸.

18. Serce zatwardziałe podobne jest do żelaznej bramy prowadzącej do miasta, natomiast serce umartwione i skarcone do bramy, która otwiera się samoczynnie, jak było to u Piotra (Dz 12, 10).

Modlitwa

19. Mamy wiele sposobów modlitwy, jedno różniące się od drugich. Żadna metoda nie jest szkodliwa, w innym przypadku nie byłaby modlitwą, ale dziełem Szatana.

20. Pewien człowiek, który chciał uczynić zło, najpierw jednak pomodlił się jak zwykle; i z Boskiego zrzędzenia odstąpił od tej myśli i później był wdzięczny za to.

⁶ „Rozumienia” – *noemasi* i „umysł” – *nous* to dwa słowa w bliskiej relacji etymologicznej.

⁷ *Sōmatikōs* – „cielesny” i przeciwieństwo: *pneumatikos* – „duchowy”.

⁸ „Skłonne do przyjemności” – *philēdonos* i „ochotne do wysiłku” – *philoponos*.

Pamięć o Bogu

21. Kiedy Dawid chciał zabić Nabala z Karmelu, przypomniał sobie o boskiej odpłacie, porzucił ten zamiar i był bardzo wdzięczny (1 Sm 25, 2-39).

22. Wiemy również jak wiele różnych rzeczy Dawid zrobił, kiedy ponownie zapomniał o Bogu i nie zaprzestawał, dopóki Natan nie przypomniał jemu (2 Sm 12, 1-15).

23. Wówczas, kiedy pamiętasz o Bogu, powinienes wiele się modlić, aby wtedy, gdy o Nim zapomnisz, On wciąż pamiętał o tobie.

Pismo Święte

24. Kiedy czytasz Pismo Święte, dostrzegaj jego ukryte znaczenia. „To co niegdyś zostało napisane – mówi Apostoł – napisane zostało dla naszego pouczenia” (Rz 15, 4).

25. Pismo mówi o wierze jako „poręce tych dóbr, których się spodziewamy” (Hbr 11, 1) i nazywa tych, którzy nie wierzą w obecność Chrystusa, mianem „odrzuconych” (2 Kor 13, 5).

Czynności serca

26. Jak myśl objawia się przez czyny i słowa, tak nasza przyszła nagroda objawia się przez czynności serca⁹.

27. Jasne jest to, że współczujące serce otrzyma współczucie, podobnie jak miłosierne dostąpi miłosierdzia, ale także nieczułe serca otrzymają nieczulość.

Prawo wolności a praktykowanie przykazań

28. Prawo wolności naucza całej prawdy. Wielu poznawało je tylko od strony teoretycznej, zaś tylko niektórzy rozumieli je właściwie, bowiem starali się wypełniać przykazania.

29. Nie szukaj istoty tego prawa w zdobywaniu doskonałości dzięki ludzkim cnotom, bowiem doskonałości w nich nie znajdziesz. Prawdziwa doskonałość bowiem ukryta jest w Krzyżu Chrystusa.

30. Prawo wolności zdobywamy dzięki prawdziwej wiedzy oraz wypełnianiu przykazań, a także przez napełnianie się łaską pochodzącą od naszego Pana Jezusa Chrystusa.

31. Kiedy przymusi nas nasze sumienie do wypełnienia wszystkich przykazań Bożych, wtedy może zrozumiemy, że prawo Boże jest bezbłędne (Ps 19, 8, LXX) i w spełnianiu przykazań odnajdziemy nasze dobro, a one nie uczynią nas doskonałymi bez Bożych darów.

32. Ci, którzy nie liczą się ze wszystkimi przykazaniami Chrystusa, podobni są do tych, którzy Boże prawo przyjmują na sposób cielesny, „nie rozumiejąc ani tego, co mówią, ani tego, co stanowczo twierdzą” (1 Tm 1, 7). W rezultacie myślą, że mogą wypełniać prawo dzięki czynom.

Dar rozeznania

33. Są czyny, które zdają się być dobre, ale sama intencja spełniających je jest zła i przeciwnie – są czyny, które wydają się być złe, ale sama intencja jest dobra.

34. Nie tylko bowiem czyny czynią z ludzi uczciwych, ale także słowa, które wypowiadają. Wielu okłamuje w czynach przez swoje niedoświadczenie czy niewiedzę, jedni robią to ze złych intencji, inni mając pobożne cele.

⁹ *Ergōn* tłumaczone jako „czyny” i *energēmatiōn* jako „czynności”.

35. Trudno poznać osobę, która pomawia kogoś, ukrywając pod tym pretekst do chwały. Podobnie trudno jest z próżną osobą przebraną w płaszcz pokory.
36. Podobnie jak pewni ludzie przez dłuższy czas mówili kłamstwo jako prawdę, aż zdradziły ich własne czyny.
37. Pewien człowiek wyraźnie czynił dobro ze względu na sąsiadów, podczas gdy inny w takiej sytuacji umyślnie czerpał korzyść i nic nie robił.
38. Przestrożą jest to, iż ze złem przychodzi zemsta i jak też to, że z lękiem przed Bogiem przychodzi lęk przed prawdą.
39. Nie upominaj dłużej człowieka, który przestał grzeszyć i żałuje. Jeśli mówisz, że upominasz go zgodnie z wolą Bożą, to najpierw ujawnij swoje złe czyny.

Cnota

40. U początku każdej cnoty znajduje się Bóg, jak słońce u początku dnia.
41. Gdy dokonałeś cnotliwego czynu, pomyśl o Tym, który powiedział: „Beze Mnie nic nie możecie uczynić” (J 15, 5).

Cierpienie

42. Cierpienie prowadzi ludzi do dobra, zaś próżność i przyjemność do zła.
43. Człowiek znoszący krzywdę od innych uniknie grzechu, bowiem znajdzie wsparcie na miarę jego cierpienia.
44. Taki człowiek wierzy, że Chrystus nagrodzi jego cierpienie na miarę jego wiary (Rz 12, 6).
45. Kiedy modlimy się za wyrządzających nam krzywdę, to odpędzamy w ten sposób demony, w przeciwnym razie stają się (one) źródłem naszych zranień.
46. Lepiej jest znosić krzywdy od bliźnich niż od demonów. Człowiek miłujący Boga potrafi znieść obie.
47. Każde dobro ma swój początek w Bogu i jest Jego rządzeniem. Nie dociera ono jednak do ludzi, którzy są niewdzięczni, nierozumni oraz leniwi.
48. Każda wada prowadzi w końcu w niewolę przyjemności, zaś każda cnota do duchowego pocieszenia. Kiedy przeważa ta pierwsza, pobudza do innych wad, zaś druga doskonalili się w pokrewnych cnotach.
49. Zniewaga skierowana na człowieka rani serce, ale jeśli w cierpliwości jest znoszona, może stać się źródłem oczyszczenia.
50. Niewiedza stwarza okazję do sprzeciwienia się temu, co pożyteczne, a ożywiona przez zuchwałość może doprowadzić do jeszcze większego zła.
51. Nawet gdy nic złego ci się nie dzieje, bądź gotów na doświadczenie, bowiem i tak będziesz musiał zdać rachunek z tego, czy uratowałeś się przed chciwością.

Grzech

52. Jeśli nawet zgrzeszyłeś w ukryciu, nie próbuj tego ukryć, gdyż „wszystko odkryte i odsłonięte jest przed oczami Tego, któremu musimy zdać rachunek” (Hbr 4, 13).
53. Zdad sprawę Bogu ze swoich myśli. „Człowiek patrzy na to, co widoczne dla oczu, Pan natomiast patrzy na serce” (1 Sm 16, 7).
54. Nie myśl ani nie czyni niczego bez celu; człowiek, który podróżuje bez celu, trzusi się na próżno.
55. Ponieważ Boża sprawiedliwość jest nieunikniona, to skrucha przychodzi z trudnością u tych, którzy grzeszą nierozważnie.

Pamięć o Bogu

56. Różne strapienia przypominają nam o mądrości Boga i korzystają właściwie z nich ci, którzy pielęgnują w sobie pamięć o Bogu.

57. W każdej pracy, którą niechętnie czynimy, uczmy się pamiętać o Bogu, a wtedy nie będzie brakowało nam okazji do skruchy.

Zapomnienie

58. Zapomnienie nie ma mocy samej w sobie, gdyż przez nasze zaniedbanie pozbyliśmy się tych sił.

59. Nie mów: „Co ja mogę zrobić? Ja nie chcę być tym, który zapomina, a przecież tak czynię”. Dlatego pamiętaj, że w każdej chwili możesz wpaść w zasadzkę.

60. Co bowiem pamiętasz, to czyn, a jeśli zapomnisz, to będzie ci to objawione; i nie ulegaj bezmyślnemu zapomnieniu.

61. Pismo Święte mówi: „Pień i otchłań są jawne dla Pana” (Prz 15, 11). Te słowa odnoszą się do niewiedzy serca i zapomnienia.

62. Pień to niewiedza, bo i to, i to jest mroczne, a otchłań to zapomnienie, gdyż zarówno niewiedza, jak i zapomnienie prowadzą do zguby¹⁰.

63. Troszcz się o siebie i o swoje grzechy, i nie patrz na innych, a nie przepadnie wtedy cały wysiłek umysłu.

64. Nic bardziej nie odciąga od dobra jak bezczynność, ale miłosierdzie i modlitwa zwalczają niedbałość.

Próba

65. Przyjmij utrapienie z Bożej woli, gdyż ono jest wcieleniem pobożności, a dla prawdziwej miłości jest próbą przed atakiem wrogich sił.

66. Nie mów, że nie trzeba przejść przez ucisk, aby zdobyć cnotę, bowiem bez utrapienia cnota nie może być wypróbowana.

67. Uważaj na skutki każdego przypadkowego utrapienia, gdyż może wprowadzić w grzechową śmierć.

Sumienie

68. Nasi bliscy mogą proponować nam wiele rad dotyczących tego, co jest dla nas dobre, a co pożyteczne, ale nie ma nic lepszego, jak własny osąd.

69. Jeśli szukasz uzdrowienia, badaj swoje sumienie i czyń to, co ci ono nakaze, a będziesz miał z tego pożytek.

70. Bóg zna nasze tajemnice (Ps 44, 21) jak i nasze sumienie; i dlatego każdą z nich poprawmy i zmieńmy.

Cel

71. Kto niechętny jest do wysiłku, całkowicie pogrąży siebie, a kto postępuje naprzód z nadzieją, to podwójne dobro zyskuje.

72. Każdy człowiek postępuje tak, jak potrafi w zgodzie z jego pragnieniami, ale to Bóg w sprawiedliwości swojej decyduje o owocach.

Intencja

73. Jeśli chcesz otrzymać od ludzi pochwałę w sposób nienaganny, najpierw musisz zgodzić się na wytknięcie twoich błędów.

¹⁰ W grece słowa *apōlonto* – „zguba, zniszczenie” oraz *apōleia* – „otchłań” są pokrewne.

74. Za upokorzenie doznane w obronie prawdy Chrystusa otrzyma się stokrotną chwałę od ludzi.

75. Lepiej jest każde dobro czynić z myślą o dobrach przyszłych.

76. Kiedy jeden człowiek jest dla drugiego pożyteczny w słowach lub czynach, obaj powinni rozumieć, że jest to łaska Boża. Kto tego nie rozumie, będzie opanowany przez tego, kto to rozumie.

77. Człowiek, który w zakłamaniu chwali swoich bliźnich, to po czasie zostanie zde-maskowany i sam okryje się wstydem.

Dar rozeznania

78. Człowiek, który ignoruje działanie wroga, jest podatny na zasadzki jego, a ten, kto nie zna źródła pojawienia się namiętności, szybko im ulegnie.

79. Po szukaniu przyjemności przychodzi obojętność, a po obojętności przychodzi zapomnienie. Bóg zaś daje wiedzę, co jest dobre, a co pożyteczne.

80. Człowiek doradza swoim bliźnim według własnego osądu, zaś Bóg temu, kto Go słucha, doradza na miarę jego wiary.

Pokora i prostota

81. Widziałem ludzi niewykształconych, ale prawdziwie pokornych i oni stawali się mądrzejsi. Inni zaś niewykształceni, słysząc ich uwielbienie, nie naśladowali ich pokory, ale raczej byli dumni z własnej niewiedzy, gdyż zuchwałość ich zdobyła.

82. Kto gardzi zdolnością pojmowania, staje się niewykształcony nie tylko w mowie, ale i w wiedzy (2 Kor 11, 6).

83. Jak zdolność w mowie stwarza możliwość do wydawania sądów, tak brak tej sprawności czyni z nas bezrozumnych¹¹.

84. Brak sprawności w mówieniu nie przeszkadza w byciu bardzo pobożnym, gdyż brak biegłości w słowach nie jest przeszkodą dla tego, kto jest pokorny.

85. Nie mów: „Nie wiem, co powinienem zrobić, więc nie jestem zdolny nic uczynić”. Jeśli zdziałałeś wiele dobra, o którym wiedziałeś, i potem zostanie ci objawione, co dalej czynić, podobnie zresztą jak przechodzisz w domu z jednego pokoju do drugiego.

86. Nikt tobie nie powie, jaką pracę powinienes zrobić później, a jaką wcześniej, ponieważ „wiedza wbija w pychę”, kiedy ty jesteś beczynny, ale „miłość buduje”, gdyż ona „wszystko przetrzyma” (1 Kor 8, 1. 13, 7).

87. Kiedy czytasz słowa Pisma Świętego, objaśniaj je swymi czynami; nie rozprawiaj o nich dumnie, tworząc same pojęcia.

88. Człowiek, który zaniedbuje działanie i liczy tylko na teoretyczną wiedzę, to nie ma obosiecznego miecza (Hbr 4, 12), ale „nadłamaną łaską trzciniową”, która gdy w walce z wrogami „wchodzi w dłoń i ją przebija” (2 Krl 18, 21) i wpuszcza ich naturalną truciznę.

Próba

89. Bóg mierzy i waży każdą myśl, zaś dla człowieka może nie mieć znaczenia, czy ona jest namiętna czy powściągliwa¹².

¹¹ *Phronēsis* tłumaczone jako „wydawać sąd” i *aphrosunē* jako „bezzrozumność”.

¹² Marek nakazuje tutaj powściągliwość co do myśli namiętnej i może to oznaczać, że preferuje kontrast pomiędzy myśleniem namiętnym (*empathōs*) a umiarkowanym (*mesotropōs*), mniej zaś, co jest rzeczą ciekawą, wiąże się z myśleniem beznamiętnym (*apathōs*). Marek rzadko odwołuje się do terminu greckiego *apatheia* – prawdopodobnie dlatego, że budził on wówczas wiele kontrowersji.

90. Kto spełnił przykazanie, niech spodziewa się kuszenia, bowiem miłość do Chrystusa sprawdza się poprzez przeciwnieństwa.

Myśli

91. Nigdy nie lekceważ niedbalstwa umysłu, gdyż żadna myśl przed Bogiem się nie ukryje.

92. Kiedy ty odkrywasz w sobie, że szukasz ludzkiego uznania, powinieneś być pewny, że to przyniesie ci utratę dobrego imienia.

Demon

93. Nieprzyjaciel rozumie dobrze, jak sprawiedliwe jest duchowe prawo, stąd szuka tylko okazji, aby umysł próbować. W ten bowiem sposób albo pokutnika przywiedzie ku sobie, albo jeśli nie ma on w sobie żalu, to nawet do wielkiego zniszczenia doprowadzi.

94. Czasami nieprzyjaciel także zachęca nas do powstrzymywania tych nieszczęść, aż powiększą się cierpienia i przyjdzie śmierć, uświadamiając nas o naszej niewierze.

95. Wielu ludzi odważnie stawia czoło różnym sytuacjom, które mają miejsce w ich życiu, ale bez modlitwy i skruchy żaden nie uchroni się przed złem.

96. Jedno zło umacnia inne zło, podobnie i dobre rzeczy się mnożą, ponieważ nawzajem na siebie oddziałują i przyczyniają się do jeszcze większego dobra.

97. Szatan pomniejsza drobne uchybienia, bo tylko w ten sposób może poprowadzić do większego zła.

Namiętne myśli: przyczyny, rodzaje, strategie podstępnego działania

98. Szukanie ludzkiej chwały jest korzeniem grzesznego pożądania, podczas gdy odrzucenie jakiegokolwiek złej rzeczy ma korzenie w powściągliwości – nie tylko wtedy, kiedy jej słuchamy, ale gdy jej nie akceptujemy.

99. Nie osiągnął żadnego pożytku ten, kto choć porzucił świat, to dalej pozwala sobie na przyjemności, gdyż choć porzucił rzeczy materialne, to dalej nimi się posługuje.

100. Ponadto człowiek skromny, gdy posiada jakiś majątek, jest w duchu bratem dla przełożonego, gdyż oni obaj mają jedną matkę, jakim jest duchowe zadowolenie, ale różnego ojca, ponieważ mają odmienne zamiłowania¹³.

101. Czasami człowiek, choć porzuca jedną namiętność, to często wynagradza sobie drugą, bardziej przyjemną; i potem chwalony jest przez innych, gdyż nie poznali jego prawdziwych intencji. Możliwe nawet, że on sam jest nieświadomy, co zrobił i że jego trud jest bezowocny.

102. Źródłem wszelkiego zła jest próżność i przyjemność. Dopóki człowiek nienawidzi ich, nie ma sposobu, by został przez namiętności pokonany.

103. „Korzeniem wszelkiego zła jest chciwość” (1 Tm 6, 10); ale wiadome jest, że chciwość pochodzi od próżności i przyjemności.

104. Myśl jest przytępiony przez trzy namiętności: chciwość, próżność i przyjemność. To, według Pisma, są „trzy córki pijawki” (Prz 30, 15) kochane przez matkę głupotę.

¹³ *Pathos* dosłownie oznacza „namiętność, zamiłowanie”. Termin generalnie sam w sobie nie określa jakiejś negatywnej skłonności, gdyż namiętność może towarzyszyć także cnocie. Wszystko zależy od tego, jak i na co jest skierowana. Jednak w dalszej części Marek termin ten będzie odnosił do jakiejś złej skłonności duszy.

105. Nic nie potrafi przytępić i uśmierzyć wiedzy i wiary jak te trzy bliźniacze siostry naszej natury.
106. Gniew, szaleństwo, wojna i zabójstwa, i całe pozostałe katalogi zła mają wtedy władzę nad ludzką naturą.
107. W ten sposób musimy nienawidzić chciwości, próżności i przyjemności jako matek wszelkiego zła i macoch wszelkich cnót.
108. Uwzględniając nakaz „nie miłujcie świata ani tego, co jest na świecie” (1 J 2, 15), nie mamy bezmyślnie nienawidzić każdego stworzenia Bożego, ale powinniśmy usuwać każdą okazję do zaistnienia tych trzech podstawowych namiętności.
109. „Nikt walczący po żołniersku nie wikła się w kłopoty około zdobycia utrzymania” (2 Tm 2, 4). Człowiek, który wikła się w namiętności i pragnie je pokonać, jest podobny do kogoś, kto próbuje słomą ugasić ogień.
110. Człowiek, który gniewa się na innych z powodu bogactwa lub uznania czy przyjemności, nie zdaje sobie sprawy, że Bóg zarządza Swoimi rzeczami sprawiedliwie.
111. Kiedy słyszysz mówiącego Pana o tym, że jeśli ktoś nie porzuca wszystkich rzeczy, to „nie jest Mnie godzien” (Mt 10, 38), nie myśl, że to odnosi się tylko do rzeczy materialnych, ale także do wszystkich rzeczy związanych ze złem.
112. Człowiek, który nie zna prawdy, nie może prawdziwie wierzyć, bowiem wiedza z samej natury poprzedza wiarę.
113. Jak Bóg wyznacza wszystkim rzeczom widzialne swoje przeznaczenie, tak podobnie i ludzkim myślom, czy tego człowiek chce, czy nie.
114. Jeśli publiczny grzesznik nie żałuje przed śmiercią, to może być pewny, że sąd dla niego będzie bezlitosny.

Urazy

115. Człowiek, który rozumnie i wytrwale modli się w każdej sytuacji, a pomimo tego pamięta jakąś urazę, to jego modlitwa nie jest jeszcze czysta.
116. Kiedy czujesz się skrzywdzony, dotknięty lub prześladowany przez kogoś, to nie myśl o tym, co teraz, ale czekaj na to, co potem, a znajdziesz o wiele większe dobra, nie tylko w tym życiu, ale i w przyszłym.

Przyczyny zła

117. Jak gorycz piołunu pomaga przy braku apetytu, tak utrapienia przynoszą korzyść tym, którzy mają złą dyspozycję. Jak lekarstwo pomaga najpierw wracać do zdrowia, tak później potrzebna jest skrucza.
118. Jeżeli nie chcesz doświadczać zła, to nie chciej go też czynić. Jedno bowiem niechybnie wiąże się z drugim. „Co człowiek sieje, to i żąć będzie” (Gal 6, 7).
119. Krzywdy siejemy chętnie, ale niechętnie je zbieramy, jak zadziwiająca jest sprawiedliwość Boża. Ponieważ odstęp czasu dzieli między zasiewem a zbiorem, dlatego też zaczynamy już myśleć o naszej zapłacie.
120. Jeśli zgrzeszyłeś, to potępij swoją myśl, a nie czyn. Bowiem jeśli dusza nie wyprzedzi myśli, to ciało w sposób właściwy nie będzie mogło podążać za nią.

Hipokryzja i dwulicowość

121. Człowiek, który grzeszy w ukryciu, jest gorszy od tego, który czyni to publicznie i jeszcze większą karę otrzyma.
122. Człowiek, który okłamuje i czyni zło, jest, według Pisma, jak „wąż na drodze kąsający kopyto konia” (Rdz 49, 17).

123. Człowiek, który chwali do kogoś swego brata w jednej rzeczy, a krytykuje jego do kogoś innego w innej rzeczy, staje się niewolnikiem próżności i zazdrości. Chwaląc go, chciał ukryć swoją zazdrość, a krytykując go, chciał przedstawić siebie w lepszym świetle niż jego.

124. Jak owiec i wilków nie można karmić razem, tak człowiek nie może otrzymać zmiłowania, jeśli oszukuje swego brata.

125. Człowiek, który skrycie łączy swoje pragnienia z duchową radą, jest cudzołożnikiem, jak określa go księga Przysłów (Prz 6, 32-33), ponieważ w swojej głupocie czyni sobie krzywdę i sprowadza zgubę na siebie.

126. Jak woda i ogień są przeciwieństwami i nie mogą się łączyć, tak samousprawiedliwienie i pokora wzajemnie się wykluczają.

Pokuta

127. Człowiek, który szuka przebaczenia swoich grzechów, miłuje pokorę, zaś ten, kto potępia kogoś innego, wyznacza sam na siebie karę.

128. Nie pozwalaj sobie na żaden grzech, nawet najdrobniejszy, gdyż może doprowadzić cię do większych grzechów.

Szczerze upomnienie

129. Jeśli pragniesz być zbawiony, wypowiadaj tylko słowa prawdy i nigdy pochopnie nie krytykuj.

130. Słowo prawdy skierowane do tych, co nazwał ich jako „plemię żmijowe”, wskazało im, „jak uciec przed nadchodzącym gniewem” (Mt 3, 7).

131. Człowiek, który przyjmuje słowa prawdy, otrzyma Boskie Słowo, jak powiedział Pan: „Kto was przyjmuje, Mnie przyjmuje” (Mt 10, 40).

132. Paralityka spuścili przed dach do domu (Mk 2, 4), co oznacza grzesznika, który upominany w Imię Boga przez wierzących otrzymuje przebaczenie dzięki ich wierze.

133. Lepiej jest ze czcią pomodlić się za bliźniego, niż przy każdej okazji go napominać.

134. Człowiek, który prawdziwie żałuje, jest wyszydzany przez głupca. To jest wyraźny znak dla niego, że jego żal został przyjęty przez Boga.

Walka z grzechem

135. „Każdy, kto staje do zapasów, wszystkiego sobie odmawia” (1 Kor 9, 25) i nie odstępować od Pana, który niszczy wszystko „nasienie Babilonu” (Jr 27, 16. LXX).

136. Uważaj na siebie, gdyż istnieje dwanaście namiętności, prowadzących do grzechu. Jeśli świadomie żywił je będziesz, to po jednej namiętności przyjdzie zająć miejsce innych jedenaście.

137. Grzech to palący się ogień. Ile usuniesz drewna, o tyle ogień przygaśnie, a jak go dołożysz, to odpowiednio on się roznieci.

138. Kiedy przez słowa pochwały stałeś się dumny, to oczekuj hańby, albowiem powiedziano: „Kto się wywyższa, będzie poniżony” (Łk 14, 11).

Natura i działanie pokusy

139. Kiedy usuniemy każde dobrowolne zło z naszego umysłu, wtedy walka z namiętnościami będzie możliwa do przewidzenia.

140. Przewidywanie jest mimowolnym przypomnieniem sobie pierwszych złych rzeczy. Ono jest u tego, który walczy, uniemożliwieniem rozwijania się dalej w nim

namiętności przez przewyciężenie jej, mimo że on ciągle będzie narażony na jej namowy.

141. Namowa jest bezobrazowym pobudzeniem serca, to jest bezprawne otoczenie jakiegoś miejsca przez doświadczonych żołnierzy w celu jego zdobycia.

142. Kiedy naszym myśłom towarzyszą obrazy, wtedy musimy od razu je odrzucać, ale gdy coś pobudza nasze serce, a nie posługuje się obrazami, to jest nieszkodliwa forma namowy. Są jednak tacy, którzy uciekają nawet od nich, jak patyk wyciągnięty z ognia, ale są tacy, którzy nie cofają się, dopóki nie spalili ich ogień.

Dwuznaczność

143. Nie mów: To, czego nie chcę, jednak się dzieje. Może tego nie chciałeś, ale pokochałeś to, co wiedzie do tego uczynku.

144. Człowiek, który szuka pochlebstw, jest uzależniony od namiętności, ale jest także ten, kto głośno szlocha z powodu nieszczęścia, jakie przytrafiło się mu, kiedy szukał przyjemności.

145. Myśli człowieka szukającego przyjemności chwieją się jak waga: czasami płacze i zawodzi nad swoimi grzechami, a innym razem sprzeciwia się i walczy ze swoim bratem, broniąc życia przyjemnego.

Dar rozeznania i wiedza

146. Człowiek, który bada wszystko i co szlachetne zachowuje (1 Tm 5, 21), będzie na skutek tego, powstrzymywał się od wszelkiego zła.

147. Łagodny człowiek bogaty jest w rozagę (Prz 14, 29), podobnie do tego, kto słowom mądrości pozwala wejść do swego ucha.

148. Bez pamięci o Bogu nie może być prawdziwego poznania. Bez niej poznanie jest nieprawdziwe.

149. Dla serca zatwardziałego może być pomocą bystre poznanie słowa, ponieważ bez lęku nie będzie w stanie przyjąć utrapień, które doprowadzą go do skruchy.

150. Człowiek łagodny przyjmuje wiernie słowo, dopóki nie wystawi na próbę Bożą cierpliwość i nie zlekceważy je .

Napomnienie

151. Nie karć od razu człowieka mocnego za próżność, ale wskaż jemu niebezpieczeństwo grożące utratą godności w przyszłości. Jeśli to zrozumie, to będzie gotowy przyjąć i tamten rodzaj nagany.

152. Człowiek, który nienawidzi krytyki, jest skłonny popaść w namiętność, zaś ten, kto wyraźnie ją miłuje, powraca do pierwotnej natury.

Pokusa gadatliwości i ciekawości

153. Nie chciej słuchać o podłościach innych ludzi, bo przez takie pragnienie przenikają do ciebie ślady tych podłości.

154. Kiedy lubisz słuchać o złych słowach, bądź zły na samego siebie i nie chciej rozmawiać, bowiem samo słuchanie zła już przynosi zły skutek.

155. Jeśli ktoś znajdzie się pośród bezmyślnie gadających, bierze odpowiedzialność za ich słowa, jeśli nie ze względu na ostatnią twoją winę, to z powodu starych przewinień.

Krytyki i pochlebstwa

156. Jeśli zauważysz, że ktoś cię nieszczerze wychwala, to w niedługim czasie możesz też oczekiwać od niego oszczerstwa.

157. Przyjmuj obecne upokorzenia ze względu na przyszłe błogosławieństwa i jakiegokolwiek błędy niech nie osłabiają twojego postanowienia kontynuowania walki.

158. Jeśli ktoś kiedykolwiek dostarczy rzeczy potrzebnych dla twojego ciała i ty pochwalisz go za to, i nazwiesz go dobrym bez wzięcia Boga pod uwagę, to ta sama osoba okaże się później dla ciebie złą.

Dobro i zło

159. Wszelkie dobro pochodzi od Pana zgodnie z Jego rozporządzeniem, a ci, którzy je noszą, są sługami dobra.

160. Przyjmij ze spokojem fakt, że dobro i zło są pomieszane; tą drogą Bóg będzie odwracał wszystkie niesprawiedliwości.

161. Niesprawiedliwości w naszych myślach powodują zmianę w naszej naturze, bowiem Bóg obdarzył nas wolną wolą.

162. Czyny zewnętrzne pochodzą z rozumu, zaś Boże prawo dostarcza nam tego, co do kierowania nam potrzeba.

163. Myśli biegną tam, gdzie jest przyjemność serca; i z dymu ognia rozpoznajemy typ drzewa, który służył za opał.

Pokusy i pułapki demona

164. Wytrwale pilnuj swoich myśli, a nie utrudzisz się podczas pokus. Jeżeli jednak tego zaprzestasz, poniesiesz konsekwencje.

165. Módl się, żeby nie przyszła na ciebie pokusa (Łk 11, 4). Ale kiedy przyjdzie, przyjmij ją jak swoją, a nie jak obcą.

166. Odrzuć wszelkiego rodzaju chciwość, a będziesz w stanie zobaczyć pułapki Diabła.

167. Ktokolwiek mówi, że zna wszystkie pułapki Diabła, nie wie, że sam w tym momencie nie jest doskonały.

168. Umysł, który przekracza wymiar cielesny, lepiej zaczyna widzieć podstępne pułapki jego wrogów.

Dar rozeznania

169. Jeśli ktoś ulega myślom, one go zaślepiają. Wprawdzie zobaczy, jak działają grzechy, lecz nie dojrzy ich przyczyn.

170. Zdarza się, że ktoś formalnie wypełnia przykazanie, lecz służy jakiejś namiętności i przez złe myśli niweczy dobry uczynek.

171. Jeśli wszedłeś w kontakt ze złem, nie mów: „Ono mnie nie pokona!”. Skoro zetknąłeś się z nim, już zostałeś pokonany.

172. Wszystko, co dzieje się, ma swój początek w drobnej rzeczy, która po kawałku karmiona powiększa się.

173. Metody stosowane przez Złego podobne są do sieci i jeśli ktoś częściowo jest już w nią uwikłany, i nic z tym nie robi, to w krótkim czasie zawikła się całkowicie.

174. Nie chciej słuchać o nieszczęściach twoich wrogów, bowiem ci, którzy lubią słuchać o nich, będą zbierać owoce tego, co sami zasiali.

175. Nie myśl, że każde utrapienie dane jest człowiekowi z powodu grzechu. Wielu jest ludzi, którzy mili są Bogu, bywają jednak poddawani próbom. Napisane jest:

„Nikczemni i nieprawi będą wytępieni” (Ps 36, 28. LXX), podobnie też: „Tych, którzy chcą żyć zbożnie w Chrystusie, spotkają prześladowania” (2 Tm 3, 12).

176. Kiedy czujesz utrapienie, szukaj jego źródła, wiedza o nim bowiem uspokoi cię i staniesz się zdolny do dźwigania go.

177. Niektórzy nazywają pewnych ludzi rozumnymi, gdyż mają rozeznanie w codziennych sprawach, ale prawdziwymi mędrcami są jednak ci, którzy panują nad własnymi pragnieniami.

178. Od kiedy wykorzeniłeś wszelkie zło z twego serca, nie bądź posłuszny jemu, gdyż ono będzie szukać znowu okazji do gromadzenia ich.

179. (Myśli złe) Są pewnego rodzaju węzami szukającymi przestrzeni w lesie i innych krytych miejscach, jedne namiętności zamieszkają w naszych myślach, a inne w naszych czynach, gdyż potrafią zmieniać swoje miejsce przebywania.

180. Kiedy zobaczysz, jak wiele zamieszania czyni jakaś myśl w głębi twego jestestwa i wprowadza niepokój w umyśle poprzez namiętność, możesz być pewny, że twój umysł przejął inicjatywę, najpierw tę myśl wprowadzając w czyn, a potem umiejscawiając ją w twoim sercu.

181. Chmura nie powstanie bez powiewu wiatru, tak i namiętność nie zrodzi się sama bez udziału myśli.

182. Jeśli dłużej nie będziemy spełniać, tak jak jest napisane „zachcianek ciała” (Ef 2, 3), które są ukryte wewnątrz naszej woli, to dzięki Bożej pomocy pozbedziemy się wszelkiego zła z nas.

183. Rzeczywiste obrazy pojawiające się w naszym umyśle są bardziej szkodliwe i natrętne, bowiem te, które związane są z myślą, poprzedzając je, są ich źródłem.

184. Jeden rodzaj zła bierze w posiadanie serce poprzez długie przebywanie w nim, zaś inny atakuje nasze myśli w codziennych czynnościach.

185. Bóg osądza czyny według zamierzeń. Powiedziano bowiem: „Pan ci udzieli, czego w sercu pragniesz” (Ps 20, 5).

Sumienie

186. Ten, kto nie jest wytrwały w osądzaniu swojego sumienia, nie podejmie się też z pobożnością trudów ascezy.

187. Sumienie jest naturalną księgą. Kto pilnie ją czyta, dozna Bożej pomocy.

Trud i wysiłek

188. Ten, kto niedobrowolnie przyjmuje utrapienia w celu zdobycia prawdy, zaprawiał się będzie w wielkich trudach.

189. Kto zna wolę Bożą i na miarę swych możliwości ją wypełnia, ten, podejmując małe trudy, uniknie wielkich.

190. Kto bez modlitwy i wytrwałości chce zwyciężyć pokusy, nie pozbedzie się ich, lecz jeszcze bardziej się w nie uwikła.

Przykazania

191. Pan jest ukryty w swych przykazaniach. W miarę ich wypełniania znajdą Go ci, którzy Go szukają.

192. Nie mów: „Wypełniłem przykazania i nie odnalazłem Pana”. Żyjąc bowiem sprawiedliwie – mówi Pismo – często „znalazłeś poznanie. Ci, którzy godziwie szukają Pana, odnajdują pokój” (Prz 16, 8).

193. Pokój polega na uwolnieniu się od namiętności. Nie można go jednak odnaleźć, jak mówi Apostoł, „bez pomocy Ducha Świętego” (Rz 8, 2 i 6).

194. Wypełnianie przykazań jest jedną sprawą, a praktyka cnót drugą, choć jedno pociąga za sobą drugie w kierunku dobra.

Cnota

195. Wypełnianie przykazań oznacza czynienie tego, co one nakazują, a praktyka cnót jest stawaniem się miłośnikiem prawdy.

196. Jak jedno jest bogactwo materialne, choć zdobywane na różny sposób, tak jedna jest cnota zróżnicowana w działaniach.

197. Ten, kto głośno rozprawia, a nie spełnia uczynków i wypowiada jedynie słowa, wzbogaca się tylko w nieprawość. „Trudy jego – mówi Pismo – pójdą do cudzych domów” (Prz 5, 10).

198. Jest napisane, że złoto rządzi wszystkim; ale duchowymi sprawami rządzi Boża łaska.

199. Dobre sumienie odnajduje się przez modlitwę, a czystą modlitwę przez właściwe sumienie. Jedno bowiem jest w sposób naturalny związane z drugim.

200. Jakub sprawił Józefowi haftowaną szatę (Rdz 37, 3) i Pan obdarował go poznanie prawdy ze względu na ubóstwo, gdyż jest napisane: „Pan ubogich uczy dróg swoich” (Ps 25, 9).

201. Zawsze czyn tyle dobra, ile potrafisz, a kiedy masz okazję do jeszcze większego dobra, to nie zmarnuj jej, bowiem jest powiedziane: „Kto wstecz się ogląda, nie nadaje się do królestwa Bożego” (Łk 9, 62).

Z języka greckiego przełożył i wstępem opatrzył ks. Arkadiusz Jasiewicz – Przemysł

Słowa kluczowe: prawo duchowe, posłuszeństwo, przykazania, filokalia, pokora, modlitwa
Keywords: spiritual law, obedience, commandments, philokalia, humility, prayer